

**BADANIA REGIONALNE W HISTORII**  
**Zebranie Komitetu Nauk Historycznych PAN**  
**(Sandomierz, 13 V 1998)**

Spotkania historyków poświęcone badaniom regionalnym mają długą tradycję, lecz dopiero ostatnio ich tematyka zarysowuje dość jednolity program. Po toruńskiej konferencji „Historia regionalna — jej miejsce w świadomości społecznej” (1990) i ostatnim Zjeździe Historyków Polskich, którego hasłem były „Małe ojczyzny” (1995) do tej tematyki nawiązał na zebraniu ogólnym Komitet Nauk Historycznych PAN. Tematem były badania regionalne w historii. Obradom, które odbyły się w Sandomierzu, w siedzibie Studium Generale Sandomiriense — Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej, towarzyszyła wystawa „Wydawnictwa towarzystw regionalnych województwa tarnobrzeskiego”, zorganizowana przez Bibliotekę Główną tej uczelni.

Zebranie otworzył i obradom przewodniczył Marian Biskup. Pierwszy, wprowadzający referat „Polskie regionalne bibliografie historyczne” wygłosiła Alicja Matczuk (UMCS, Lublin). Referentka wskazała momenty, w których powstanie tej dyscypliny nauki i jej rozwój były ściśle związane z postępem historycznych badań regionalnych. Szczególnie łatwo uchwycić te zależności śledząc ożywienie tych nauk w okresie międzywojennym. W tym czasie ich inspiracją były często potrzeby polityczne, zwłaszcza na kresach wschodnich i na ziemiach zachodnich. Historyczne badania regionalne i prace bibliograficzne stanowiły skuteczne narzędzie w umacnianiu i utrwalaniu polskości na tych ziemiach. Centralizacja nauki polskiej po II wojnie była przyczyną upadku polskiej regionalnej bibliografii historycznej. Jej dorobek przedstawia się raczej skromnie. Zmiany polityczno-społeczne po 1989 r. otworzyły przed historią regionalną i bibliografią nowe perspektywy i możliwości rozwoju. Decentralizacja państwa, także w sferze nauki, powstawanie samorządów stworzyły dogodne warunki do uprawiania historycznych badań regionalnych. Bibliografia jest dokumentacją ich stanu, a jednocześnie niezbędną pomocą w ich rozwoju. Jest nieocenioną częścią warsztatu naukowego historyka, ale też może służyć popularyzacji wiedzy historycznej oraz budzeniu patriotyzmu lokalnego.

Następny referat „Śląskie badania regionalne” został wygłoszony przez Ryszarda Gładkiewicza (Uniwersytet Wrocławski). Referent zaprezentował tendencje, uwarunkowania i rozmiar badań regionalnych na Śląsku. Przedstawił także rozwój struktur instytucjonalnych, którego najlepszym przykładem jest powstanie Uniwersytetu Opolskiego i utworzenie w 1991 r. Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych w celu dokumentowania i koordynowania badań regionalnych. Do nowych zjawisk w tym zakresie należy zmiana dotychczasowych kontaktów dwustronnych na przedsięwzięcia trójstronne: polsko-czesko-niemieckie. Obejmują one takie projekty, jak np. opracowanie przez trójnarodowy zespół bibliografii Śląska czy współpracę w ramach Książnicy Cieszyńskiej. Ogółem ze strony polskiej zainicjowano ok. 46 projektów badawczych dotyczących historii Śląska, co stanowi znaczną koncentrację w zakresie badań regionalnych.

Podobny zakres tematyczny, lecz przedstawiający badania regionalne w środowisku lubelskim, wygłosił Ryszard Szczygieł (UMCS, Lublin). Scharakteryzował on osiągnięcia w tej dziedzinie, zwłaszcza w zakresie historii miast tego regionu. Referent zwrócił uwagę na brak szerszych badań regionalnych w tym środowisku, a zwłaszcza współpracy międzynarodowej, na taką skalę jak na Śląsku, czego przyczyną jest m.in. brak inicjatyw ze strony istniejącej wspólnej komisji polsko-ukra-

ińskiej. Po otwarciu dyskusji głos zabrał Z. Budzyński (WSP, Rzeszów), który wyjaśnił przyczyny powyżej wspomnianego zastoju. Wiesław Śladkowski (UMCS, Lublin) zgłosił postulat zaprzestania deprecjonowania historii regionalnej i jej badaczy, oczywiście pod warunkiem, że spełniają oni kryteria rzetelności naukowej. Tę ważną dla środowiska ocenę poparł także Krystyn Matwijowski (Uniwersytet Wrocławski). Stanisław Alexandrowicz (UMK, Toruń) zwrócił uwagę na regiony, które nie były objęte badaniami, chociażby wschodnie tereny II Rzeczypospolitej po 1939 r., ponadto zgłosił potrzebę tworzenia katedr historii regionalnej, a Ryszard Gładkiewicz (Uniwersytet Wrocławski) zaproponował stworzenie komisji dotyczącej historii regionalnej przy Komitecie Nauk Historycznych PAN. Józef Szymański (UMCS, Lublin; SGS-WSHP, Sandomierz), podsumowując dyskusję, zwrócił uwagę na problem krytyki źródeł z zakresu historii regionalnej. Krytykę tę należy uprawiać tak, aby dać możliwość rzetelnej pracy historykom zaangażowanym w badania regionalne w środowisku lokalnym. Zebranie zostało zamknięte przez Mariana Biskupa, który zapowiedział publikację referatów i wypowiedzi wygłoszonych w dyskusji.

Tomisław Giergiel  
(Sandomierz)

## SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „MIĘDZY BAROKIEM A OŚWIECENIEM. OBYCZAJE CZASÓW SASKICH”

W dniach 17–19 VI 1998 w „Perkozie” koło Olsztyńka odbyła się trzecia konferencja z cyklu „Między barokiem a oświeceniem”, która dotyczyła tym razem „Obyczajów czasów saskich”. Podobnie jak w latach poprzednich, organizatorzy: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Instytut Filologii Polskiej olsztyńskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej oraz Instytut Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu nadali jej charakter interdyscyplinarny, zapraszając badaczy wielu dyscyplin naukowych, co pozwoliło na wszechstronne ukazanie badanego problemu.

Tradycyjnie jako pierwszy wystąpił Jacek Staszewski (Toruń), który w referacie: „Sposób życia na przełomie epok” charakteryzował owe czasy przez sarmatyzm rozumiany jako rodzaj swoistej mentalności. Natomiast Teresa Kostkiewiczowa (Warszawa), analizując dzieło „Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III (1750–1764)”, pokazała obraz życia publicznego i prywatnego w czasach saskich według Hugona Kołłątaja. Był to obraz pesymistyczny, ukazujący upadek obyczajów i narastających wszechobecných napięć, dlatego badaczka zastanawiała się, jak było możliwe porozumienie w tak skonfliktowanym społeczeństwie. Próbą odpowiedzi na to pytanie było wystąpienie Jarosława Dumanowskiego (Toruń), który zwrócił uwagę na silne więzi rodowe szlachty polskiej, eksponowane nie tylko w panegirykach, legendach rodowych, *silva rerum*, ale też w prawodawstwie. Kolejne referaty dotyczyły saskiej obyczajowości parlamentarnej. Jarosław Poraziński (Toruń) przedstawił ceremoniał sejmowy, a Janusz Goliński (Bydgoszcz) zajął się mowami sejmowymi, ich związkami ze sztuką retoryczną oraz postacią sejmowego oratora, którego wystąpienia w pierwszej połowie XVIII w. coraz częściej stawały się „pustymi mowami” z afektowaną skromnością, widowiskowością oraz rytualnymi słowami i gestami. Krzysztof Obremski (Toruń) pokazał zaś wzory osobowe jako miarę ciągłości kultury politycznej na przykładzie retorycznego dzieła Jana Ostrowskiego Daneykowicza *Swada polska i łacińska*.

Drugi dzień konferencji otworzyło wystąpienie Mariusza Markiewicza (Kraków) „Obyczaje czasów saskich na tle europejskim”, w którym badacz zajął się problemem stereotypu posła, senatora w historiografii polskiej i angielskiej. Kolejne dwa referaty dotyczyły kształtowania się wzorów epistolografii jako ważnego elementu obyczajowości czasów saskich. Stanisław Achremczyk (Olsztyn) pokazał rozpowszechnianie się zwyczaju przesyłania świątecznych życzeń, zaś Henryk Palkij (Kraków) na przykładzie korespondencji do Jana Szembeka kanclerza wielkiego koronnego przedstawił reguły i zasady pisania i wysyłania listów.

Ważną problematyką braku pieniądza i chaosu monetarnego w czasach saskich zajął się Marian Drozdowski (Poznań), wykazując przyczyny zjawiska i nieudane próby reform.

Karolina Targosz (Kraków) przybliżyła okoliczności powstania oraz wielorakie inspiracje artystyczne nagrobnego pomnika Marii Amalii Mniszchowej i nie dokończonego mauzoleum w kościele w Dukli. Kolejny referat Andrzeja Rzempełucha (Olsztyn) był próbą odtworzenia biografii ciekawej postaci Warmiaka Albrechta Zygmunta Stanisławskiego (1688–1768).

Grzegorz Chomicki (Kraków) w referacie „Tokaj łagodził obyczaje? Garść uwag na marginesie kontaktów dyplomatycznych za Augusta II” pokazał, w jaki sposób alkohol wykorzystywany był na użytek dyplomacji i polityki poselskiej.

Kolejne wystąpienia dotyczyły obyczajów czasów saskich opisanych w literaturze (Krystyna Stasiewicz z Olsztyna) czy w paraliteraturze, np. pamiętnikach: Krzysztofa Zawiszy (Agata Ročko z Olsztyna), Salomei z Rusieckich Pilsztynowej (Iwona Maciejewska z Olsztyna), a także w dziurach podróży (Hanna Dziechcińska z Warszawy).

Obyczaj słuchania, a raczej oglądania oper w osiemnastowiecznej Europie, przybliżyła zebrałym Alina Żórawska–Witkowska (Warszawa). Natomiast sytuację kobiet na dworach europejskiej szlachty i magnaterii Rzeczypospolitej XVII w. przedstawiła Urszula Augustyniak (Warszawa). Maria Czepe (Kraków) podjęła problem tytułomanii w czasach saskich, zwracając uwagę na zagadkowe tytułarne urzędy ziemskie. Ewa Szklarska (Kraków) ukazała, w jaki sposób *Polski słownik biograficzny* może pomóc w pracach nad obyczajowością czasów saskich.

Trzeci dzień konferencji przyniósł referaty wokół zagadnienia: obyczaj a wyznanie w Rzeczypospolitej czasów saskich. Taki też tytuł miało otwierające obrady tego dnia wystąpienie Wojciecha Kriegseisena (Warszawa), który pokazał obyczaj na styku różnych wyznań Rzeczypospolitej: katolicyzmu, protestantyzmu i prawosławia, podkreślając narastanie wrogości i obcości obyczajowej między katolikami a ewangelikami na przełomie XVII i XVIII w.

Bogdan Rok (Wrocław) przedstawił życie religijne w polskich sanktuariach maryjnych w czasach saskich, a Janusz Hochlejtner (Olsztyn) uzupełnił ten obraz referatem zatytułowanym: „Pielgrzymowanie jako przejaw tzw. religijności potrydenckiej w świadomości Warmiaków XVII–XVIII stulecia”.

Kolejny referent ks. Alojzy Szorc (Olsztyn) zbadał obszerną korespondencję biskupa Jana Stefana Wyźgi z kanonikiem Z. Szolcem, ukazując niezwykłą jak na stosunki przełożony–podwładny familiarność listów. Natomiast Paweł Pietrzyk (Olsztyn) zajął się obrzędowością ludowo–religijną przedstawioną w kolędach i pastorałkach późnobarokowych.

Zoja Jaroszewicz–Pierśławcew (Olsztyn) przedstawiła obraz życia starowierców w Rzeczypospolitej, charakteryzując okoliczności ich osiedlania się w naszym kraju od końca XVII w., po przesiedlaniach w Rosji.

Beata Cieszyńska (Bydgoszcz), analizując kazania czasów saskich, wskazała na krytyczną postawę kaznodziejów wobec obyczajów mięsopustnych.

Ostatni referent Stanisław Roszak (Toruń) pokazał tradycję i reformę działalności misjonarzy na kresach w czasach saskich, zwracając uwagę na metody działania jezuitów i lazarystów, którzy przystosowywali się do lokalnych obyczajów.

Obradom towarzyszyła rzeczowa dyskusja uzupełniająca spostrzeżenia referentów. „Sesję saską” zamknął swoim podsumowującym wystąpieniem Jacek Staszewski (Toruń), który zapowiedział zgodnie z cyklem dwuletnim kolejne spotkanie w roku dwutysięcznym, dotyczące problematyki końca wieku w literaturze, sztuce i historii.

Agata Ročko  
(Olsztyn)

POLSKA, WENECJA I MALTA U SCHYŁKU XVIII W.  
(Kolokwium w Weronie 22–23 V 1998)

Wśród licznych imprez naukowych, związanych z dwóhsetleciem kampanii włoskiej generała Bonaparte, jakie miały miejsce w ubiegłym i w tym roku we Włoszech, międzynarodowe kolokwium w Weronie w dniach 22–23 maja wyróżniało się swym szczególnym charakterem. Poświęcone było ono bowiem nie zwycięzcom, lecz tym, którym wstrząsy ostatnich lat XVIII stulecia odebrały możliwości samodzielnej egzystencji, wykreślając ich z mapy politycznej Europy. Do tych wielkich przegranych, obok Polski, należały przede wszystkim Republika Wenecka oraz Malta, o nich głównie mówiono więc podczas obrad. Tej specyfiki kolokwium nie oddawał jego ogólnikowy tytuł: „Broń i ideologia. Europa wobec wojsk francuskich 1789–1799”.

Kolokwium zorganizowane zostało przez Francesco Vecchiato, dyrektora Instytutu Geografii i Historii Uniwersytetu w Weronie. Obrady podzielone były na trzy sesje: I — Europa w latach 1789–1799, II — Wojna, III — Powstania antyfrancuskie.

Sprawom polskim poświęcono po jednym referacie na dwóch sesjach. Na sesji pierwszej niżej podpisana przedstawiła skutki, jakie dla wojny, toczonej przez rewolucyjną Francję, miały powstanie kościuszkowskie i trzeci rozbiór Polski. Na sesji drugiej Helmut Gritsch (Uniwersytet w Innsbrucku) wygłosił referat „Ochotnicy polscy w kampanii napoleońskiej 1796–1797”. Wbrew tytułowej zapowiedzi referent skupił się głównie na problematyce rozbiorów Polski, co sprawiło, że referaty nasze w pewnej mierze się dublowały.

Dzieje Malty poruszone były na sesji pierwszej i trzeciej. Wykorzystując korespondencję dyplomatyczną posta maltańskiego w Wenecji, Victor Mallia Milanes (Uniwersytet Maltański) naszkicował na sesji pierwszej interesującą paralelę sytuacji Wenecji i Malty u schyłku XVIII w. Na sesji trzeciej Ludwig Hoffmann von Rumerstein, wielki komtur Zakonu Maltańskiego przedstawił okupację Malty przez Francuzów, zaś Henry J. Frendo (Uniwersytet Maltański) zajął się ruchami oporu na wyspie przeciwko Francuzom, które przestudiował na przykładzie małej miejscowości Attard, będącej głównym siedliskiem ruchu. Z problematyką historii Malty w tym okresie pośrednio związany był również referat Jean-Marie d’Heura (Uniwersytet w Liège) oparty na korespondencji rodzinnej pochodzącego z Walonii pułkownika Pierre’a Lejeune’a, uczestnika walk we Włoszech i na Malcie.

Upadek Wenecji, jego głębokie przyczyny i towarzyszące mu okoliczności były przedmiotem rozważań Gino Benzoniego z Wenecji, Francisca Pomponiego z Nicei, Giuseppe Antonia Muraro z Vicenzy i Nicoli Cavediniego z Werony. Na nowo naświetlony został tragiczny epizod z dziejów Werony, zwany „Wielkanocą werońską” — wciąż nie do końca zbadana historia prowokacji w czerwcu 1797 r., która pociągnęła za sobą krwawe represje.

Główny nacisk położony w programie kolokwium na te trzy organizmy państwowe nie oznaczał jednak, że z pola widzenia uczestników obrad zniknęły inne obszary Europy, poddane oddziaływaniu rewolucji francuskiej. Dziesięciolecie rewolucyjne w Nadrenii przedstawiła Gabriele Bertha Clemens (Uniwersytet w Trewirze), w Szwajcarii — Christoph Guggenbühl (Uniwersytet w Zurychu), w Tyrolu — Franz-Heins Hye E. von Kerkdal, dyrektor Archiwum Miejskiego w Innsbrucku, a o dwóch obliczach powstania w Wandei — arystokratycznym i chłopskim mówił Roger Dupuy (Uniwersytet w Rennes).

*Monika Hamanowa*  
(Warszawa)

## WYSTAWA: REWOLUCJE ROKU 1848

W gmachu Zgromadzenia Narodowego w Paryżu odbyła się w dniach 4 II – 30 III 1998 wielka rocznicowa wystawa „Les révolutions de 1848. L'Europe des images” — złożona z dwóch części: pierwszej poświęconej Francji („Une République nouvelle”) i drugiej — Europie („Le printemps des peuples”)<sup>1</sup>. Wystawa została przygotowana pod kierownictwem Laurenta Fabiusa, Prezydenta Zgromadzenia Narodowego, który napisał wstęp do katalogu, opracowanego przez komisarzy: Maurice’a Agulhona (College de France), Ségolène Le Men (Uniwersytet Paryż X — Nanterre), Nicole Moulouguet (doradczynią artystyczną Assemblée Nationale) i innych. Zaprezentowano ponad 280 obiektów: obrazów, medali, rzeźb, rycin, gazet, dokumentów rządowych i makiet architektonicznych. Scenografię tej wystawy, dosyć skromną, ale funkcjonalną przygotowali: François Carton i Arnaud Lacoste. Specjalnie został wzniesiony pawilon wejściowy, który prowadził do Galerie des Fêtes, gdzie prezentowano wystawę.

Ekspozycję tę przeniesiono następnie do Turynu, a w lecie pokazano w Prangins koło Berna w Szwajcarii. Kolejne jej otwarcie odbyło się dnia 7 października w Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze, a jej ostateczne zamknięcie — 20 XII 1998.

Dzięki dwutomowemu katalogowi w trzech językach wystawa ma wielkie znaczenie dla historii i sztuki XIX w. Autorzy esejów i katalogu obiektów pochodzą z Francji, Austrii, Niemiec, Włoch, Szwajcarii, Czech, Węgier i Anglii.

Moją natychmiastową irytację wywołało zlekceważenie wydarzeń historycznych i ikonografii związanych z Polską. Jak sprawdziłem u organizatorów, jedno z krakowskich muzeów nie odpowiadało na listy w sprawie udziału w wystawie ani nie zaproponowało polskich specjalistów do współpracy merytorycznej. Dlatego w chronologii wydarzeń roku 1848 — opracowanych dla siedmiu terytoriów — wymieniono jako jedyne informacje związane z Polską: manifestacje na rzecz Polski w Paryżu — 15 maja (tekst na s. 210), a w ramach konfederacji niemieckiej — „problemy graniczne z Polską” w lipcu tego roku (na s. 212). Na wielkiej mapie wydarzeń z roku 1848 znalazł się Kraków, ale bez żadnych faktów. Widz tej wystawy ma więc pewność, że sprawa polska nie istniała, a Polacy nie brali większego udziału w tych wydarzeniach. Razi to tym bardziej, że Czechy i Węgry są obficie prezentowane w osobnym dziale chronologii i w katalogu<sup>2</sup>.

Najbardziej charakterystyczną formą związaną z Rewolucją 1848 roku są karykatury publikowane masowo w prasie całej Europy. Wykonywali je nie tylko sławni artyści, jak Honoré Daumier, ale i anonimowi rysownicy. Pokazywano na nich niezliczone osobistości i burzliwe wydarzenia, często relacjonując te ostatnie dzień po dniu. Dokumentalna strona wydarzeń (działo się to przecież już po wynalazku fotografii) jest jakby zdominowana przez widzenie świata „na opak”. Ograniczenia cenzuralne wobec gazet — w różnych krajach i w zależności od okresu — współkształtowały „ikonosferę” przedstawięń związanych z wydarzeniami, jak to słusznie określił przed laty Mieczysław Porębski. Syntetycznego sposobu widzenia zabrakło na wystawie i w katalogu wydanym w języku francuskim<sup>3</sup>. Pytanie, dlaczego Mieczysław Porębski — autor „Małowanych dziejów” i „Ikonosfery” — nie został zaproszony do współpracy przy tej wystawie, pozostaje niestety bez odpowiedzi.

Znaczenie propagandowe litografii i rycin było wówczas wielkie. Zdawał sobie z tego sprawę sławny historyk Michelet, który w liście z 1851 r. do H. Daumiera wspominał jego litografię z „Chiarivari”, zatytułowaną „Ostatnie posiedzenie Rady ex-ministrów”<sup>4</sup>. „Ja sobie przypominam inny [wasz] szkic na którym pokazaliście, jak najprościej, prawo do Republiki. Republika wraca do siebie znajdując [ministrów-]żłodziei przy stole, który się przewraca. Ona ma siłę i pewność

<sup>1</sup> *Les révolutions de 1848. L'Europe des images*, t. 1: *Une République nouvelle*, t. 2: *Le printemps des peuples*, Paris 1998 (dalej: Katalog, t. 1 i Katalog, t. 2).

<sup>2</sup> Katalog, t. 2: Węgry, s. 178–184; Czechy, s. 185–189.

<sup>3</sup> M. Melot, *1848 et l'Europe des arts* i S. Le Men, *1848 en Europe: l'image «à la conquete del'ubiquité»*, eseje w: Katalog, t. 2, s. 15–43.

<sup>4</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 85, il. na s. 28.

pani domu. Oto najlepszy sposób zdefiniowania jej i pokazania oczywistości praw dla wszystkich. Tylko ona jest u siebie we Francji”<sup>5</sup>.

Ulotność informacji z gazet można przeciwstawić rzadkim zamówieniom oficjalnym. Rząd republikański w Paryżu ogłosił w 1848 r. wielki konkurs dla malarzy, rzeźbiarzy i medalierów na „symboliczną postać Republiki” — jako personifikację nowego systemu politycznego<sup>6</sup>. Osiągnięcia artystyczne tego konkursu nie były wielkie, ale powstała tradycja ikonograficzna tej postaci. Stojąca lub siedząca nieruchomo kobieta, przepasana trójkolorowym sztandarem trzyma w ręku miecz i gałązkę oliwną, jako symbole wojny i pokoju. Świadoma antykizacja w przedstawianiu tej postaci miała zdaniem M. Agulhona podkreślić trwałe istnienie nowej Republiki i odejście od chaosu czy zamieszek z pierwszej połowy 1848 r. we Francji. Promienie słoneczne wokół głowy tej postaci, tęcza lub gwiazda były atrybutami o politycznej wymowie, jako „elementy” stabilizacji polityczno-społecznej. Oparcie się większości twórców na schematach ikonograficznych z okresu Wielkiej Rewolucji Francuskiej i jej hasłach było oczywiste<sup>7</sup>. Zwycięzca konkursu dla rzeźbiarzy — Soitoux — wykonał z marmuru postać nawiązującą do tradycji rzymskiej sztuki epoki późnego cesarstwa, Republikę stojącą z mieczem w prawej ręce, a z lewą wspartą na pęku liktorskich różg. Zamiast rewolucyjnej czapki frygijskiej na jej głowie umieszczono wieniec triumfalny. Po wielu przeprowadzkach związanych z wydarzeniami politycznymi we Francji ta monumentalna rzeźba stała na postumencie przy quai Malaquais w Paryżu dopiero w 1992 r. — dla uczczenia dwusetlecia pierwszej Republiki francuskiej<sup>8</sup>.

Personifikację samej Francji pokazywano najczęściej jako postać zrywającą kajdany, której towarzyszyły personifikacje Dostatku i Postępu<sup>9</sup>.

Oto jak brzmiała proklamacja w sprawie powrotu do sztandaru z 1789 r.: „Rząd tymczasowy Republiki deklaruje użycie trzech kolorów, w układzie jak było to za Republiki. Sztandar nosić będzie następujące słowa: *Republique Française*”. Wśród podpisów członków rządu zauważyć można podpisy republikańców François Arago czy Ledru-Rolina, oponentów jak Lemartine, socjalistów, jak Louis Blanc czy Albert, robotnika (Alexandre Martin)<sup>10</sup>. Na obrazie Felixa–Emmanuela Philippoteaux widzimy tłumy pod Ratuszem — bastionem nowej władzy, otoczonej przez paryżan demonstrujących za ideą czerwonego sztandaru jako nowego symbolu Republiki. Manifestacja ta odbyła się 26 II 1848. Tytuł tego obrazu brzmi: „Lamartine odrzucający czerwony sztandar” — odnosi się on do przemowy członka rządu do tłumów. Bliżej mówcy i wejścia do ratusza powiewają trójkolorowe sztandary w rękach republikańców, od strony miasta przybywają tłumy z czerwonymi<sup>11</sup>. Litografia z tego wydarzenia pokazuje tłumy, z czerwonymi sztandarami w ręku, do których przemawia Lamartine<sup>12</sup>.

W trakcie czerwcowych wydarzeń nowy reżim przeciwstawił się rewolcie na ulicach Paryża. Jedną z bohaterek stała się Wiktoryna Charlemagne, kantyniarka wojsk rządowych, czyli republikańskich, która podniosła trójkolorowy sztandar na barykadzie. W ten sposób przyczyniła się do obrony tej barykady przy zbiegu ulic St.–Jacques i Noyers. Data tego wydarzenia nie jest pewna, a dwie litografie podają różne daty: pierwsza — 25 czerwca<sup>13</sup> lub o dzień wcześniej<sup>14</sup>. Kompozycja pierwszej z omawianych litografii nawiązuje do znakomitego obrazu Delacroix „Wolność wiodąca lud na barykadzie”, związanego z wydarzeniami 1831 r. w Paryżu.

<sup>5</sup> J. Michelet, *Correspondence general*, oprac. L. Le Guillou, Paris 1996, t. 6, list nr 5451, s. 719; cyt. wg Katalog, t. 1, s. 32.

<sup>6</sup> M.–C. Chaudonneret, *La figure de la République, le concours de 1848*, Paris 1987; *Allégories de la République, le Concours de 1848*, Paris 1994, Assemblée Nationale.

<sup>7</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 87–89.

<sup>8</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 88 c.

<sup>9</sup> Np. litografia wg projektu Morela. Katalog, t. 1, nr kat. 90.

<sup>10</sup> Cyt. wg Katalog, t. 1, nr kat. 16.

<sup>11</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 17.

<sup>12</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 18.

<sup>13</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 35. Wg rys. Gustave’a Donjeana.

<sup>14</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 36. Wg rys. Sorneta, być może identycznego z rzeźbiarzem Jean–Louis Sornetem.

Architekt Jules de Joly jest autorem projektów sali dla nowego Zgromadzenia Narodowego wybranego podczas wyborów powszechnych 23 i 24 IV 1848<sup>15</sup>. Wybrani przedstawiciele zebrali się w dniu 4 IV 1848 w wielkim pawilonie wzniesionym na dziedzińcu Pałacu Burbonów, ponieważ w dotychczasowej Sali Półkolistej nie mogli się pomieścić. Ponownie ogłoszono powstanie Republiki, co stało się już w dniu 24 lutego tego roku. Echem tego święta przed Pałacem Burbonów był piękny obraz J. J. Champina<sup>16</sup>. Z kolei na Placu Zgody odbyło się Święto Zgody Narodowej (21 V 1848), co pokazuje kolejny obraz tego samego malarza<sup>17</sup>, a następnie ogłoszenie nowej Konstytucji (12 XI 1848), co dokumentuje obraz Jean-Charles Geslina<sup>18</sup>.

Na zakończenie trzeba podkreślić, że nowe materiały ikonograficzne pokazane na tej wystawie dotyczą głównie Włoch, Czech i Węgier<sup>19</sup>.

Polityczne skutki Wiosny Ludów w Europie pokazuje litografia niemiecka z sierpnia 1849 r.<sup>20</sup>

Równoległe do wystawy w Zgromadzeniu Narodowym odbyła się skromna wystawa w Musée d'Orsay (pokaz kilku obrazów związanych z Rewolucją). Instytut Węgierski w Paryżu zaprezentował też cenny pokaz rycin, w tym portretów gen. Dembińskiego, Piotra Wysockiego i Józefa Bema. Stacja PAN w Paryżu w maju 1998 r. zaprosiła Sławomira Kalembkę, który wygłosił referat „Polacy w rewolucji europejskiej — Wiosna Ludów 1848–1849”. Kilka rycin związanych z Polską, które się pojawiły na recenzowanej wystawie bez komentarza, niczego nie zmieniło<sup>21</sup>.

Przy okazji wystawy „Emblème de la Liberté” zorganizowanej w Bernie w 1991 r. było podobnie, ale jeden z historyków austriackich zdołał przynajmniej podać materiał ikonograficzny dotyczący polskiego parlamentaryzmu w XVII i XVIII w.<sup>22</sup>

Juliusz A. Chrościcki  
(Warszawa)

## SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI NAUKOWEJ „GŁÓWNE KIERUNKI W POLITYCE EUROPEJSKIEJ I ŚWIATOWEJ W PRZEDEDNIU II WOJNY ŚWIATOWEJ” (Bydgoszcz, 7–8 V 1998)

Konferencję zorganizował Instytut Nauk Politycznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Obrady konferencji trwały dwa dni; łącznie wygłoszono dziewięć referatów i dwa komunikaty. Obradom przewodniczył dyrektor Instytutu Nauk Politycznych Andrzej Wojtas.

W pierwszym dniu konferencji referaty zaprezentowali następujące badacze: Włodzimierz Jastrzębski (bydgoska WSP) — „Polityka Niemiec w przededniu II wojny światowej”; Marek K. Kamiński (IH PAN) — „Polityka ZSRR w przededniu II wojny światowej”; Maria Pasztor (IH PAN) — „Polityka Francji w przededniu II wojny światowej”; Michał Zacharias (IH PAN) — „Polityka Wielkiej Brytanii w przededniu II wojny światowej”; Tomasz Wituch (Uniwersytet War-

<sup>15</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 58 a, b, c. Także makieta rekonstrukcji tego pawilonu nr kat. 57.

<sup>16</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 54.

<sup>17</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 55.

<sup>18</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 56.

<sup>19</sup> Katalog, t. 2, s. 148–160, 178–196.

<sup>20</sup> Katalog, t. 2, nr kat. 92. Wg rys. Ferdinanda Schroedera dla „Düsseldorfer Monatsheft”, VIII 1849.

<sup>21</sup> Katalog, t. 1, nr kat. 42 b (Litografia Maurice'a C. — nie znanego bliżej — zatytułowana „Vive la France! Vive la Pologne!” ze zbiorów Musée Carnavalet w Paryżu. Zapewne odnosi się to do manifestacji z 15 V 1849 na Placu Bastille, w której wzięli udział polscy powstańcy z 1831 r.); Katalog, t. 2, nr kat. 103 (Litografia anonimowa „Barykada słowiańska w Wiedniu” wyrażająca aspiracje narodowe Słowian w Cesarstwie, z maja 1848).

<sup>22</sup> Esej T. Froeschla w: *Emblèmes de la Liberté, l'image de la République dans l'art du XVIe au XXe siècle*, wyd. D. Gamboni i G. Germann, Berne 1991.

szawski) — „Polityka Włoch w przededniu II wojny światowej”; Andrzej Essen (WSP w Krakowie) — „Polityka Czechosłowacji w przededniu II wojny światowej”; Andrzej Koryn (IH PAN) — „Polityka Rumunii w przededniu II wojny światowej”.

W drugim dniu konferencji referaty wygłosili: Hanna Marczevska-Zagdańska (IH PAN) — „Polityka USA w przededniu II wojny światowej”; Tadeusz Kisielewski (WSP w Bydgoszczy) — „Polityka Polski w przededniu II wojny światowej”; na sesji miał być również przedstawiony referat „Polityka Japonii w przededniu II wojny światowej” Makoto Hayasaki (Uniwersytet w Tokio), ale autor nie zdążył przysłać na czas referatu. Zostanie on zamieszczony w druku. Spośród komunikatów zaprezentowano: Jacek Knopek (bydgoska WSP) — „Polityka Grecji w przededniu II wojny światowej” i Henryk Bartoszewicz (AGAD w Warszawie) — „Wizyta Władysława M. Mołotowa w Berlinie 12–14 listopada 1940 r.”

Przemawiający na zakończenie konferencji W. Jastrzębski postulował organizowanie podobnych konferencji w przyszłości na terenie bydgoskiej WSP. Organizatorzy sesji zapowiedzieli również szybkie wydanie drukiem materiałów pokonferencyjnych przez wydawnictwo uczelniane WSP.

*Jacek Knopek  
(Bydgoszcz)*